

ГОСУДАРСТВЕННОЕ БЮДЖЕТНОЕ ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНОЕ УЧРЕЖДЕНИЕ
«СРЕДНЯЯ ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНАЯ ШКОЛА № 1 С.П. ВЕРХНИЕ АЧАЛУКИ»

РАССМОТРЕНО	СОГЛАСОВАНО	УТВЕРЖДЕНО:
На заседании методического объединения учителей /Шадыжева М.А./	Заместитель директора по начальным классам /Долтмурзиева М.М. ./	Директор школы ГБОУ «СОШ № 1 с.п.Верхние Ачалуки» /Аушева З.Я./ Приказ №30 от «05»09 2023г.

ДЕШАР
хьехара балха программа

Класс : 2

Хьехархо : _____

Сахьатий боарам:

Шера 34 сахьат.

К1ира 1 сахьат.

План оттаяьй ФГОСа положенеца а декхарашца а ювзаяь книжка программах
«Дешар».

Оттадаьраш: Т.А.Озиева.,К.А.Гагиев.

Магас издательство

«Сердало» 2013 шу.

2023

Длакхетора каьхат.

Программа оттаяьй ФГОСа компоненташца ювзаяь, г1алг1ай мотт хьехара Г1алг1ай республика дешара министерство хетаяьча хьокхама программага хьежжа, 2 класса г1алг1ай мотт хьехара долча дешара книжка чулоацаммах. Книжка чулоацам оттабаьраш: С.А.Шадиев. Арахийцад книжка тоа а даь кхозлаг1а 2017 шера «Сердало» яхача издательство, 205 оаг1ув.

Юхьянцарча классашка дешара урокаш хьехаш болча хьехархошта хьалхашка докхий а бехктохкаме а декхаращ латт: дешархой шаьра, нийса, кхетадеш, кьоастадеш деша 1омабар; дешара книжкаш т1арча произведеней чулоацам бовзийтар а цар керттера уйла йовзийтар а.

2 класса дешара книжка чулоацам 10 разделах, дакъах латт:

Гуйра- 3 сахьат ;

Вай Даьй-мохк-3 сахьат ;

Берий вахар- 4 сахьат ;

Вай доттаг1ех-хьайбаех- бсахьат;

1а - 3 сахьат;

Болх- йоккха г1озале - 3 сахьат;

Дувца вай ноаноех лаьца- 2 сахьат;

Б1аьсти- 3 сахьат;

Халкъа кхоллам - бсахьат ;

Халкъа беламе дувцараш-1 сахьат.

Эрсий йоазонхой произведенеш юкьеяхьара ма1ан да г1алг1ай эрсии литература в1аши ювзаяра, метта к1оаргалонаш, хозал тахкар, шинна метта безам т1абахийтар, сага кхетаме мел лоарх1аме да цу литература чулоацамо хьехар берашта д1ахайтар.

Программа лерх1ам ба:

- дешархой 1омабе шаьра, кхетам болаш, оаз тоаеш тайп-тайпара тексташ еша;
- дешара безам т1абахийтар, ч1оаг1бар, книжка дезадалийтар, из харжа а шоаш деша а хар; - художественни х1ама довзара безам кхебар, произведенеш ешаш дешархоша шоашта хетар дувцар, хьагойтар, оазаца а дешашца а сурташ дехкар;
- доттаг1алах, дикалах, эзделах, бакьдарах кхетам шербар, г1алг1ай литература езаялийтар, цун чулоацамца дешархой дика оамалаш кхеяр.

Дешара ларда сурт-сибат:

- Ладувг1а хар, шийга дувцар нийса кхетадар, хаттарашта жоп дала хар, текста чулоацам арг1-аг1аг1а хургболаш д1анийсбе хар.
- Сабаре, дешдоакьошца дешарца шаьра, кхетаме дешара д1ат1авалар, нийса, б1арчча дешашца, ч1оаг1а деша хар. Т1ехь-т1ехьаг1а сихлуш деша хар.

Литература хара пропедевтика:

- Тайп-тайпара уйлаш йола предложенеш текст йоацалга а, текст сенах оал а хар. Текста чулоацам а кертера уйла а дешархочоа шийна хьаала хар.
- Текста чулоацам хьабувцар, дешалехьа сюжета чу хетаргахьа дувцаргдар е хургдар хьаала хар.
- Дешархошта хьехархочун новкъосталца ха деза текста юкьера синонимаш, антонимаш, эпитеташ хьалеха.

Байта а проза а чулоацам в1аши биста, тайп-тайпара жанраш йовза.

Дешархой кхоллама болх:

-Йовхамех дешар, хъхьокхар, багах а дешашца а сурт дилар, тоае езаца текстаца тайптайпара болх бе хар, шера ханашка хъежжа, лалама хьал довзаш хила.

2 КЛАССА ДЕШАРХОЧУН ХОВШ ХИЛА ДЕЗАЧУН ЛАРДА ЭШАМАШ.

Дешар.

Уйла тлайохийташ, нийса, бларчча дешашца дешара тлавалар.

1 ахшера члоагача оазаца ца йовза текст ешаш 40-50 дош а кхы а дукхагала а деша.

2 ахшера дешар кхетадеш, нийса, оаз а тоаеш, бларчча дешашца, эша сихал а члоагала а йолаш ца йовза текст ешар 55-60 дош, кхы а дукхагала дешар.

Дешархошта ха деза:

- дешачун тиллача цлера уйла е, цун чулоацамцара бувзамах, кертера уйла, цун кьайлагала дола малан малагала да, шоай цли тилла;
- произведене цлерага а сурташка а хъежжа дувцаргдар фуд хар;
- кертера дешаш хьалеха, хъехархочун хаттарашта жоп дала ха;
- жоп члоагидеш чулоацам чура эша предложенеш хьалехар;
- шоаш текста доагала хаттараш отгаде;
- текст доакьошта екьа, шоаш цу доакьошта цли тилла;
- текста кертера уйла хьаала, из текста цлераца ювзае;
- произведенешка бувчача турпалхоех шоашта хетар дувцар, дийшачох шоашта хетар хьаалар, кортрбар;
- чулоацам нийса а дукха хлама юкье ца дугаш а хьадувца;
- текста дешаш а предложенеш а юкьейоалаеш хоржаш деша;
- байташ а зламига дакьилгаш а дагахьа лодаде, эшача тайпара сиха, оаз тоаеш, члоагала, текстага хъежжа;
- тайп-тайпара литературни жанраш шоайла кьоастае ха (дувцар, фьалг, байт, клоанолг, шира дувцар, ховли-довзали, кица, дагардерг, илли, кх. д1. а).

Метапредметни

Регулятивни УУД

- Хъехархочунца дешара тладулар отгаде, урока лерхламга хъежжа. Деша дешара лерхламашка хъежжа.
- Массанеца цхьана урока план оттае ха, произведени чулоацам хьабувцара план оттае ха. Планага хъежжа беш бола болх тахкар, баьча балха корта бар, мах бар, иштта кхыча дешархой балха мах бар.
- Зламигача тоабаца е шинне цхьана болх беш, кердача темах ховр а, де ховр а хьакьоастадар. Урок йодаш беча балхах раьза хилар е ца хилар д1аяздар, лакхача говзала тлакхувш хилар хъахьокхар.
- Ше баьча балха раьза хилар е ца хилар дешархочо ший лодамагала хьаалар, урока карах ца доалача хлама теркам бар, из тоадара болх бе лерхлам дагалацар.

Познавательни УУД.

- Текста тохкам бе ха, хъехархочо хаттарашца новкьостал а деш. Деша кьайла малан ха, из тахка.
- Произведенеш шоайла йиста, в1ашкаоттае, юкьарадар а тародоацар а хьаоалаш.
- Дийшачун дакьа диста мукьама е илли дакьаца, е суртаца, е кицаца.
- Произведени турпалхочо дечун бахьан тахкар. Шийна хетачун, ше яхачун доагала масалаш доаладе, даьржа дувзаденна кьамаьл де.
- Г1алг1ай фьалгаш кхоллара лерхлам ха, цар лу пайда, цар лерхлам ха.
- Поэзи а проза а шоайла кьоастае ха, литературни илман кхетам балара тексташи санна.

- Кхоллама навикаш хяхьокхар, тайп-тайпара произведенеш дагалувцаш, проектни т1адуллараш кхоачашдеш.

- Дешашдар кхетаде, дийшар лоацца таблица чу а схема чу а д1аязде ха.

Коммуникативни УУД.

- Дувцара къамаьл оттаде, урока болх беш кадай хила, хаттараш тела. Диалог, тоабах болх беш дакъа лаца. Шийна бакъахьа хетар ч1оаг1 деш, кхычарца къамаьл де хар.

- Темага хьежжа 5-6 предложенех дувзаденна къамаьл оттаде. Проекта 1-2 слайд кхолла.

Кхычунга ладувг1а ха, къовсама юкъе дакъа лаца.

- Произведени урпалхочо даьчун мах бе, эздешашца къамаьл де.

- Кхыча дешархой урока баьча балха мах бе ха, оттаяьча критерешца.

- Барт бара кийча хилар хяхьокхар, къовсам, дов е цатоам д1абаккхара тайп-тайпара вариациеш йоалае ха.

- Боккхийчарца къамаьл деш, книжкаши, дошлоргаши, энциклопедешеш дешаш кердадар, пайдабар леха.

- Йоккха йоаца презентаци (5-6 слайд дола) боккхийчар новкъосталца кийчъяр, проекта темага хьежжа, слайдашка хьежжа темах лаьца лоацца дувца.

Личностни.

- Художественни произведенеш ешарца дезала юкъера безама керттара хьал хар (барт хилар, сий дар, безаме, къахетаме, в1аши новкъостал деш хилар)

- Ше ваьнна моттиг ховш хила, ше малаг1ча этносаца лоарх1аш ва ха. Кхыча къамех цар сий деш къамаьл дар.

- Кхыйола культураш а, къамаш а долга ховш хилар, дикаг1а довзачарех хьадувца ха, культураца е динаца шоай культура е дина таракетараш хьаала хар (нохчий, татараш, 1арбий, сирийцаш, кх. д1. а).

- Юкъа а ца лелхаш, кхычунга ладувг1а ха, ший уйла сатийна д1аалар, тайп-тайпара аргументаш а йоалаеш. Дешархой в1аш къовсам балара бахьанаш ха.

- Ц1аг1а а классе а книжкаш дешара т1акхувш хилар хяхьокхар, библиотеке ахар, мукъа волча хана, урока эша материал кийчъяр.

- Йоазонхой кхолламах ха безам болаш хилар хяхьокхар, шийна эггара ч1оаг1аг1а безачар ц1ераш яха хар, безара бахьан а хьаалар. - Литературни кхоллама болх шийна эшаш болга хар.

- Ишколе вахара бокьонаш йовзар, цар дешархочоа луп айда малаг1а ба хар. Дикача дешархочун масалаш доаладе йийшача произведени юкъера.

- Сага новкъостал доацаш ше болх бе ховш хила, ше даьчох жоп дала дезалга ховш хила. -

Поэтически деша хозал ховш хила, йоазонхочо дешашца сурт дулаш доаладаь дешаш хьалаха ховш хила.

Хозахийта дешаш а эпитеташ а шоай къамаьла юкъе доаладар. - Эзделаца дар доацар ховш хила, литературни турпалхоехи эздийча сагахи йоакха оамалаш хьаювцаха, г1улакхаца дар доацар къоастаде ха.

- Дешаш а яз деш а нийса ваг1араи б1аргий са толха ца дараи йоаг1а бокьонаш ховш хила.

К1аьдвалар д1адоаккхаш е еза упражненеш йовзаш, уж еш хила. Саг унахц1ена хилара бокьонаш ц1аг1а а накъайоалаш лелае ха.

**ГОСУДАРСТВЕННОЕ БЮДЖЕТНОЕ ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНОЕ УЧРЕЖДЕНИЕ
«СРЕДНЯЯ ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНАЯ ШКОЛА № 1 С.П. ВЕРХНИЕ АЧАЛУКИ»**

РАССМОТРЕНО	СОГЛАСОВАНО	УТВЕРЖДЕНО:
На заседании методического объединения учителей _____ /Шадыжева М.А./	Заместитель директора по УВР НОО _____ /Долтмурзиева М.М./	Директор ГБОУ «СОШ № 1 с.п. Верхние Ачалуки» _____/Аушева З.Я./ Приказ № от «__»_____20__г.

Г1алг1ай мотт хьехара балха программа

Класс : 2

Хьехархо : _____

Сахьатий боарам:

Шера 67 сахьат.

К1ира 2 сахьат.

План оттаяй ФГОСа положенеца а декхарашца а ювзаяь книжка программах «Г1алг1ай мотт».

Оттадаьраш: Т.А.Озиева.,К.А.Гагиев.

Магас издательство

«Сердало» 2013 шу.

ДИАКХЕТОРА КАЪХАТ.

Программа оттаяй 2 класса г1алг1ай мотт хъехара долча книжкага хъежжа. Книжка чулоацам оттабярш: Т.А.Озиева.,К.А.Гагиев Арахийцад книжка тоа а даь диазлаг1а 2013 шера Магас г1алара «Сердало» яхача издательство-192 оаг1ув.

Г1алг1ай метто, эрсий метто санна, метта лилман дакъа а ший маланна а йоккха моттиг д1алоац. Цун дешарца а кхетамца а бераш кхедара доккха практически малан да. Наьна метто юкъелоац дешархой патриотизма а, кхыча къамашца лимерза а, эзди а хилара уйлашца кхетадеш кхедара маьхала таронаш. Школе наьна мотт лобабара керттара лалошонаш я дешар дика ховш дешархой кийчбар, багах деча, йоазон а къамаьлах а кхоачам болаш, пайда эца ховш уж кийчбар. Программа ФГОСаца ювзаяь я. Из ларх1а я к1ира 2 сахьат г1алаг1ай мотт хъехаш йолча учебни планаца кхоачашье. Шера 67 сахьат хул.

Программа лерх1амаш да:

- дешархошта шоай наьна мотт безалургболча тайпара дешара болх дика оттабе;
- орфографехи, пунктуацехи, морфологехи, фонетикахи кхетам бала;
- метта лилам лобаде, г1алг1ай меттах бола кхетам шербар, к1оаргбар;
- г1алат ца деш йоазув де, сочинени, изложени язье бераш лобаде;
- дешара кхетам лакхбе, лобадаь ховр нийса д1аязде, ший уйлаш, шийна хетар, ховр дешархочо нийса д1аяздергдолаш говзал кхейр.

Программа чулоацам шера ба:

Укх юкъе я фонетика, графика, йоазув, дешар, орфоэпи, орфографи, деша оттам. Урока чулоацама юкъе, тар ма лу , дешара а воспитательни лоарх1ам бола материалаш яхийтай. Уж дукхаг1ьяраш г1алг1ай багахбувцама юкъера, художественни произведенеш т1ара я. Книжка курс кхаь разделах латт: шоллаг1ча классе дийшар кердааккхар (оазаш, алапаш, предложени, кертера, кертерза маьженаш), деша оттам, къамаьла доакьош.

Грамматика хъаькъехъа кхоачаш де деза декхараш:

оазех, алапех кхетам балар;

Дешархошта хьалха латта декхараш да оазаш мукъеи мукъазеи, й1аьхеи лоацеи, зовнеи къореи хилар хар. Цунна ха деза нийса деша тохар оттаде а, шекон мукъа оази мукъаза оази йола дешаш йоазонга дилача нийса д1аязде а, шекон зовнеи къореи мукъаза оазаш йола дешаш, бокьо дага а лоацаш, нийса мишта язду хьаала. Цу кхетамга хъежжа, нийса бе беца дешархочо фонетически тохкам.

деша оттам бе;

Дешархошта ха деза дешай оттам болга, малаг1а дакъа кертера да, керда дешаш мишта хьахул. дешай малан де, дош хьадалара, хьахилара, цо метта дакъалацар мишта да хар; Берашта ха деза дешай малан, цун таржам де эрсий метта, мишта хьахиннад шин овлах латта дешаш, хала дешаш, къаьнара дешаш.

орфографически минимум лакхьяр;

Дешархоша лобаду дошлорга дешаш дагахъа, тохк цар малан, догалоац уж нийса мишта язде деза. Шолха, щола, шола-шолха алапаш юкъе дола дешаш нийса яздара оамал кхею, йоазон моллаг1а болх атохкама балхаш а беш, г1алаташ ца хилийта саькхе хилар кхедар. Шийна хетар, ший керта чура уйла йоазонца д1аязъеш малаг1ча дешашца нийса а, аттаг1а а, хоза а хургья харжа ха деза бера.

предложени маъженаш йовзийтар;

Берашта ха деза предложени маъженах латтилга, уж малаг1аш хул, малаг1ъраш кертера я, малаг1аш кертерза я, царна нийса хаттар отгаде. Иштта ха деза яържаи яържанзеи йолча предложенех, маъжений бувзамах.

дувзаденна къамаъл шаърдар;

кхоллама балхаш увтгаде 1омабар:

- а) сочинени миниатюра;
- б) изложени-зарисовка;
- в) суртах лаъца дувцар отгадар;
- г) кицах лаъца сочинени-миниатюра язъяр.